

2500 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

«ΠΕΡΣΑΙ»

Τραγωδία τοῦ Σαλαμινομάχου Αἰσχύλου (525-456 π.Χ.)

Ἡ υπόθεση τοῦ ἔργου ἐκτυλίσσεται στά Σοῦσα, πρωτεύουσα τῆς Περσίας, μπροστά στό βασιλικό ἀνάκτορο, κοντά στόν τάφο τοῦ Δαρείου. Ὁ Χορός, πού ἀποτελεῖται ἀπό γέροντες Πέρσες προεστούς, ἐκφράζει τήν ἀνησυχία του γιά τήν ἔλλειψη εἰδήσεων γιά τήν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, πού εἶχε ἐπιχειρήσει ὁ βασιλιάς τους Ξέρξης. Μιλᾷ γιά τό μεγάλο πλῆθος τοῦ στρατεύματος πού ἐξεστράτευσε μέ ἄλογα, πλοῖα, πεζοί. Ἀναφέρει πολλά ὀνόματα ἀρχόντων καί ὑποτελῶν στήν Περσία βασιλιάδων.

Βγαίνει ἀπό τό ἀνάκτορο ἡ βασίλισσα Ἄτοσσα, μητέρα τοῦ Ξέρξη, καί διηγεῖται στό Χορό τό ἄσχημο ὄνειρο πού εἶχε ἰδεῖ. Ὁ Χορός ἀδυνατεῖ νά τό ἐξηγήσει καί τῆς συνιστᾷ νά προσφέρει θυσίες στούς θεούς καί σπονδές στόν νεκρό σύζυγό της Δαρεῖο. Ἐρωτῶντας τόν Χορό, παίρνει πληροφορίες γιά τήν Ἑλλάδα καί ιδιαίτερα γιά τήν Ἀθήνα καί τό πολίτευμά της.

Ὅ,τι λέει ὁ Χορός ἀποτελοῦν ὕμνο τοῦ Αἰσχύλου γιά τήν πατρίδα του Ἀθήνα (στίχοι 234-244): Ἄν ὁ Ξέρξης νικοῦσε τήν Ἀθήνα, «ὀλόκληρη ἡ Ἑλλάδα θά ὑποτασσόταν στό βασιλιά». Ὁ «στρατός της τέτοιος πού στούς Μήδους προξένησε πολλά κακά». Δέν ἔχουν οἱ Ἀθηναῖοι «ἄφθονο πλοῦτο στά σπίτια τους». «ἔχουν μιά φλέβα ἀσημιοῦ, ἕνα θησαυρό μέσα στή γῆ», «ἔχουν ὄπλα τοῦ χειριοῦ κι' ἀρματωσιές μ' ἀσπίδες». Καί γιά τό πολίτευμα: «Κανενός ἀνθρώπου δοῦλοι κι' ὑποταχτικοί δέ λέγονται». Καί ἡ Ἄτοσσα ἀρθρώνει τό συμπέρασμα: «Πῶς λοιπόν θά ἄντεχαν ἐχθρούς πού πάνω τους θά ἔρχονταν;». Ὁ Χορός συμπληρώνει: «Ὅπως τό μεγάλο καί ἄξιο στρατό τοῦ Δαρείου ἐφθειραν».

Καταφθάνει Ἀγγελιοφόρος καί πληροφορεῖ μέ συναρπαστικό τρόπο τήν Ἄτοσσα καί τόν Χορό γιά τήν πανωλεθρία πού ὑπέστη ὁ στρατός τῶν Περσῶν στή ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας, στήν Ψυττάλεια (ἐπίλεκτοι Πέρσες πολεμιστές ἐξοντώθηκαν ἐκεῖ), καί κατά τήν φυγή του μέσω Βοιωτίας, Θεσσαλίας, Μακεδονίας καί Θράκης. Ὁ Ἀγγελιοφόρος τούς βεβαιώνει ὅτι ὁ στόλος τῶν Ἑλλήνων ἦταν πολύ μικρότερος ἀπό τῶν Περσῶν. Περιγράφει πῶς ἄρχισε καί πῶς ἐξελίχθηκε ἡ ναυμαχία. Ἐπαναλαμβάνει τόν παιάνα πού ἀκούστηκε: «ὦ, παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δέ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη, θήκας τε προγόνων· νῦν

ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών». (στίχοι 401-405). Ἡ θλιβερὴ εἶδηση συγκλονίζει τὴν βασίλισσα καὶ τὸν Χορό πού θρηνοῦν γιὰ τὴν συμφορὰ πού βρῆκε τὴν χώρα.

Ὁ Δαρεῖος, πού βγαίνει ἀπὸ τὸν τάφο του, διαλέγεται μὲ τὴν Ἄτοσσα καὶ τὸν Χορό. Τὸν πληροφοροῦν γιὰ τὴν συμφορὰ πού ἔχει προκαλέσει στὴ χώρα ὁ Ξέρξης. Τούς συνιστᾷ νὰ μὴν ἐπιχειρήσουν πόλεμο ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, κι ἄς ἔχουν μεγαλύτερο στράτευμα. Ἐπιστρέφει στὴν αἰώνια κατοικία του καὶ ἡ Ἄτοσσα μπαίνει στὸ ἀνάκτορο. Φθάνει καταταλαιπωρημένος καὶ ρακένδυτος ὁ Ξέρξης. Διαλέγεται μὲ τὸν Χορό, πού τὸν συνοδεύει στὸν θρῆνο του.

Ὑπενθυμίζεται ὅτι οἱ δραματικοὶ ποιητὲς στὴν ἀρχαία Ἀθήνα ἦσαν οἱ δάσκαλοι τῶν πολιτῶν, τοῦ λαοῦ. Ὅπως σέ ὅλες τίς τραγωδίες ἔτσι καὶ σ' αὐτὴ ὁ Αἰσχύλος μὲ τὴν ἔκθεση τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔργου καὶ τίς ρήσεις τῶν προσώπων ἐπισημαίνει καίρια θέματα πνευματικῆς τάξεως. Ὅπως σέ ὅλες τίς τραγωδίες καὶ στοὺς «Πέρσες» ἔχουμε τὸν Χορό, ἐκφραστὴ τῆς κοινῆς γνώμης, πολυπρόσωπο ὀργανικό μέρος, συνέχεια τοῦ συνόλου τῶν προσώπων τοῦ Διθυράμβου. Ἐδῶ εἶναι γέροντες Πέρσες προεστοί.

Κεντρικό θέμα πού θέτει ὁ δραματογράφος ἀποτελεῖ ἡ ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ ὑπερηφάνεια, ἡ ἔπαρση, ἡ ἀλαζονεία, πού ὀφείλεται σέ σωματικὴ ρώμη, ἰκανότητες, δεξιότητες, εὐφυΐα, ὑλικό πλοῦτο, στρατιωτικὴ, πολιτικὴ ἰσχὺ. Μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ μύθου τῆς τραγωδίας καὶ μὲ τίς ρήσεις τῶν προσώπων ἐπισημαίνονται οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ἀσθένειας, τῆς ἐγωπάθειας.

Πρὶν μάθουν τὴν συμφορὰ τὰ μέλη τοῦ Χοροῦ ἐκφράζονται μὲ κομπασμὸ γιὰ τὸν βασιλιά τους καὶ τὸν στρατό τους (στίχοι 71-80): «Τῆς Ἀσίας τῆς πολὺαντρης ὁ ἀντρεῖος ἄρχοντας σ' ὅλη τὴ γῆ τό κοπάδι τό θαυμαστό ὀδηγεῖ ἀπὸ δύο δρόμους, κι' ἀπὸ στεριά κι' ἀπὸ θάλασσα, ἐμπιστοσύνη ἔχοντας σέ γερούς κι' ἀντρείους ἀρχηγούς, τῆς χρυσοῦς γενιᾶς βλαστάρη ὁ ἰσόθεος ἄντρας». Δέν εἶναι μόνον ἀντρεῖος ἀλλὰ καὶ ἰσόθεος ὁ Ξέρξης τους! Καὶ ἐμεῖς γνωρίζουμε ἀπὸ προσωπικὴ πείρα καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ μελέτες πόσο εὐκολο εἶναι νὰ «πάρουν τὰ μυαλά μας ἀέρα»!

Ἔρχεται ὁ Ἀγγελιοφόρος καὶ δίνει μιά συνοπτικὴ εἰκόνα τῆς συμφορᾶς (στίχοι 249-255): «χωριά ὀλόκληρης τῆς ἀσιατικῆς γῆς, γῆ περσικὴ λιμάνι τόσοσ μεγάλου πλοῦτου, πῶς μ' ἓνα μόνον χτύπημα ἔχει χαθεῖ μεγάλη εὐτυχία καὶ τ' ἄνθος τῶν Περσῶν γκρεμίστηκε καὶ πάει!» Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἡ οἴηση τῶν μελῶν τοῦ Χοροῦ ἐξαερῶθηκε (στίχοι 256-258): «Δυσάρεστα, δυσάρεστα κακὰ πρωτάκουστα καὶ φοβερὰ. Ἀλίμονο κλάψτε, Πέρσες, ἀκούοντας τό φοβερό μαντάτο».

Ὁ Ξέρξης διέπραξε καὶ μίαν ἄλλην σοβαρὴ ὕβρη. Ἐζευξε τὸν Βόσπορο γιὰ νὰ περάσουν στὴν Εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ τὰ πεζοπόρα τμήματα τοῦ στρατοῦ καὶ τό ἵππικὸ «τοποθετῶντας στερεοκαρφωμένο δρόμο στῆς θάλασσας τό

σβέρκο» (στίχοι 70,71). Ὁ ποιητής ἐπισημαίνει αὐτή τήν ὕβρη μέ τό στόμα τοῦ Δαρείου (στίχοι 745-752): «Ὁ γίός μου μέ νεανική ἀποκοτιά τά ἔκανε μή νιώθοντας· διότι αὐτός τοῦ Ἑλλήσποντου τοῦ ἱεροῦ, σάν δούλο μέ ἀλυσίδες ἔλπιζε νά κρατήσῃ τή ροή, τό θεϊκό ρέμα τοῦ Βόσπορου· κι' ἄλλαξε τοῦ πορθμοῦ τή μορφή καί μέ σφυρηλατημένα δεσμά μεγάλο δρόμο γιά πολύ στρατό κατάφερε ν' ἀνοίξει. Κι' ἐνῶ ἦταν θνητός, φανταζόταν μ' ἀστοχασία ὄλους τούς θεούς καί τόν Ποσειδῶνα νά νικήσῃ». Εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι ἡ ἰδιαιτέρα πρὸς τόν θεό τῆς θάλασσας Ποσειδῶνα ἀσέβεια τοῦ Ξέρξη τιμωρήθηκε μέ τήν πανωλεθρία πού ἔπαθε στό βασιλεῖο τοῦ Ποσειδῶνα, στή θάλασσα; Μήπως σ' αὐτό πρέπει νά ἀναγνωρίσουμε ἐκπληκτική ἔμπνευση στόν Αἰσχύλο; Τί θησαυροί κρύβονται σ' αὐτά τά κείμενα!

Καί ἓνα ἄλλο παράδειγμα συλλογικῆς ὑπερηφάνειας, τοῦ Χοροῦ (στίχοι 87-92): «Κανείς δέν μπορεῖ ν' ἀντισταθεῖ στό μεγάλο ρέμα τῆς ἀνθρωποπλημμύρας καί μέ φράχτες ὄχυρους νά ἐμποδίσῃ τῆς θάλασσας τό κῦμα τ' ἀπολέμητο· γιατί εἶναι ἀκαταμάχητος τῶν Περσῶν ὁ δυνατός στρατός κι' ὁ λαός». Ἀποδείχθηκε πόσο ἀκαταμάχητος εἶναι!

Δέν εἶναι ὑπεύθυνη γιά τήν συμφορά ἡ ἀλαζονεία, ἡ πλεονεξία λαοῦ καί ἀρχόντων, ἡ κενοδοξία τους πού τούς ὤθησε σέ μεγαλύτερες κατακτήσεις, ἀλλά ἡ πολυμίαση Σαλαμίνα (στίχος 284) καί ἡ μισητή Ἀθήνα (στίχοι 285, 286); Ἡ βασίλισσα ἐπισημαίνει ὅτι «ἡ συμφορά πέρασε κάθε μέτρο» (στίχος 291). Καί συνεχίζει (στίχοι 293, 294): «Ὡστόσο εἶναι ἀνάγκη οἱ θνητοί ν' ἀντέχουν στίς συμφορές, ὅταν οἱ θεοί τίς στέλνουν». Οἱ θεοί τίς στέλνουν ἢ ἐμεῖς τίς προκαλοῦμε; Δέν εἶναι καρποὶ τῶν παθῶν μας;

Παραθέτουμε τήν περιγραφή τῆς ναυμαχίας ἀπό τόν Ἀγγελιοφόρο γιά νά ἐκτιμηθεῖ ἡ δύναμη τοῦ λόγου τοῦ ποιητῆ πού ζωντανεῖ τά συγκλονιστικά συμβάντα. Μόνον στόν κινηματογράφο μποροῦν νά προβληθοῦν αὐτές οἱ εἰκόνες. Δέν ὑπάρχει στήν παγκόσμια δραματοουργία κάτι ἀνάλογο! Ὁ Ἀγγελιοφόρος πρὸς τήν Ἄτοσσα καί τόν Χορό (στίχοι 384-432): «Ἡ νύχτα προχωροῦσε κι' ὡστόσο ὁ στόλος ὁ Ἑλληνικός διόλου κρυφά νά φύγει ἀπ' ἐκεῖ δέν πάσχιζε· ὅταν ὅμως ἡ μέρα μέ τ' ἄσπρα της ἄλογα, στήν ὄψη λαμπροστόλιστη σ' ὅλη τή γῆ ἀπλώθηκε, πρῶτα ἀπ' τῶν Ἑλλήνων τή μεριά βουή μέ τραγούδια ἀντιάλησε καί δυνατά ἀντιβούξε στους βράχους τούς νησιωτικούς ἢ ἡχώ· κι' ὄλους ἐμᾶς ὁ φόβος μᾶς κυρίεψε, καθώς εἶχαμε γελαστεῖ· διότι ὄχι γιά ἀποχώρηση τό σεμνό παιάνα τους τότε οἱ Ἑλληνες ἔψαλλαν ἀλλά μ' ἀντρεωμένο θάρρος γιά μάχη ξεκινῶντας· κι' ἡ σάλπιγγα μέ τόν ἦχο της ὄλα ἐκεῖνα φλόγιζε. Κι' ἀμέσως μ' ὄλα μαζί τά πλαταγιστά κουπιά χτύπησαν μέ τό πρόσταγμα τῆ βαθιά ἄρμη τῆς θάλασσας καί γρήγορα ὄλοι μπροστά μας φάνηκαν. Πρῶτη ἡ δεξιά παράταξη μέ τάξη πειθαρχημένη προχωροῦσε κι' ἔπειτα ὀλόκληρος ὁ στόλος τους πίσω ἀκολουθοῦσε· καί ν' ἀκούσεις μποροῦσες ἀπό κοντά τή μεγάλη φωνή: «Τῶν Ἑλλήνων παιδιά, ἐμπρός, ἐλευθερῶστε τήν πατρίδα σας, ἐλευθερῶστε τά παιδιά σας, τίς

γυναίκες σας, τῶν πατρικῶν θεῶν ναούς, τούς τάφους τῶν προγόνων σας· για ὅλα τώρα γίνεται ὁ ἀγῶνας!». Ὅμως κι' ἀπ' τή μεριά μας φωνή στή γλῶσσα τήν περσική τούς ἀπαντοῦσε καί πιά δέν ἦταν καιρός γιά ἀναβολή. Κι' ἀμέσως τό ἕνα πλοῖο στό ἄλλο τή χάλκινη ἀρματωσιά του ἔριχνε· τήν ἀρχή τῆς συμπλοκῆς ἔδωσε πλοῖο ἑλληνικό κι' ἔσπασε κάποιου πλοίου φοινικικοῦ ὅλα τά ἀκροστόλια καί τότε ὁ ἕνας πάνω στόν ἄλλο τό πλοῖο του κινοῦσε. Στήν ἀρχή λοιπόν τό πλῆθος τοῦ στόλου τοῦ περσικοῦ ἄντεχε· μόλις ὅμως στό στενό μέρος τό πλῆθος τῶν πλοίων μαζεύτηκε καί καμία βοήθεια ὁ ἕνας δέν ἔδινε στόν ἄλλο κι' οἱ ἴδιοι μεταξύ τους μέ τά χαλκόστομα ἐμβολα χτυπιούνταν κι' ἔσπαγαν ὄλων τῶν πλοίων τά κουπιά, τά πλοῖα τά ἑλληνικά μ' ἐπιδεξιότητα πολλή τριγύρω μᾶς χτυποῦσαν κι' ἀναποδογυρίζονταν τά πλοῖα μας καί πιά θάλασσα νά δεῖς δέν ἦταν δυνατό, καθώς ἀπό ναυάγια κι' ἀνθρώπους σκοτωμένους ἦταν γεμάτη, κι' ἦταν γεμάτες μέ νεκρούς οἱ ἀκτές κι' οἱ ξέρες. Φεύγοντας χωρίς τάξη κωπηλατοῦσαν σέ κάθε πλοῖο ὅσα βέβαια ἦταν ἀπ' τό δικό μας στόλο. Κι' ἐκεῖνοι, σάν θῦννοι νά ἤμασταν ἢ ἄλλου εἶδους ψάρια, μέ τσακισμένα κουπιά ἢ μέ συντριμία ναυαγίων χτυποῦσαν, μᾶς σκότωναν· βόγγος μαζί καί θρήνος ἀπλωνόταν στά ἀνοιχτά τῆς θάλασσας, ὥστόσο τῆς μαύρης νύχτας ἢ ματιὰ ἔβαλε τέλος στό κακό. Τῶν συμφορῶν τό πλῆθος κι' ἄν δέκα μέρες μιλοῦσα δέν θά ἦταν μπορετό νά σοῦ τό πῶ μέ τή σειρά. Αὐτό καλά τό ξέρεις: μέσα σέ μιά μέρα ποτέ τόσων ἀνθρώπων πλῆθος δέ χάθηκε μέ θανατικό».

Μετά τήν περιγραφή τῆς συμφορᾶς στήν Ψυττάλεια ἡ βασίλισσα ξεσπᾶ (στίχοι 472-478): «ὦ, μοῖρα μισητή, πόσο ξεγέλασες τή σκέψη τῶν Περσῶν! Πικρή ἐκδίκηση ὁ γιός μου ἀπ' τήν Ἀθήνα τήν ξακουστή βρῆκε καί δέν ἔφτασαν οἱ δικοί μας πού πρωτύτερα ὁ Μαραθῶνας χάλασε· ὁ γιός μου νομίζοντας πώς θά πάρει ἀντίποινα γι' αὐτά τόσο πλῆθος συμφορῶν ἔσυρε στήν κεφαλή του πάνω». Τό πλῆθος τῶν συμφορῶν δέν ἔπληξε μόνον τόν Ξέρξη, ἀλλά καί τήν χώρα του. Τούς Πέρσες καί τῶν ὑποτελῶν χωρῶν μαχητές. Τούς εὐγενεῖς καί τούς ἄρχοντες. Πολλούς ἀναφέρει ὁ Ἀγγελιοφόρος μέ τά ὀνόματά τους. Εὐγενῶν καί ἀρχόντων τό ἄδοξο τέλος ἀναφέρει καί ὁ Ξέρξης ἀπαντῶντας στόν Χορό. Γιά τούς δούλους κωπηλάτες οὐδεὶς λόγος!

Δέν μᾶς φταίει ἡ «μισητή μοῖρα». Ὁ κακός ἑαυτός μας εἶναι ἡ αἰτία πού προκαλεῖ δεινά σ' ἐμᾶς τούς ἴδιους, σέ δικαίους καί ἀδίκους, στίς κοινωνίες, στά ἔθνη. Ἄν και αἵματοβαμμένη ἡ Ἱστορία μας, δέν μᾶς συνετίζει!

Νίκος Τσιρώνης

Οἰκονομολόγος